

УДК: 657:336

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-39

БУЛАТ Г. В.

Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова

ГУМЕНЮК А. Ф.

Хмельницький національний університет

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

У статті досліджено актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, проведено аналіз стану та динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «Поділля Кабель 1», вивчено світовий досвід організації обліку дебіторської заборгованості, виокремлено напрямки удосконалення управління нею.

Ключові слова: дебітори, оборотний капітал, дебіторська заборгованість, інформаційна модель, система управління, обліково-аналітична модель.

BULAT G.

Khmelnyskiy University of Management and Law. Leonid Yuzkov

GUMENYUK A.

Khmelnyskiy National University

ANALYSIS OF RECEIVABLES AND DIRECTIONS OF IMPROVEMENT MANAGING IT

Accounts receivable are the same as active operating enterprises, information about its size, condition and strict prerequisites is popular in management decisions. After all, effective management of receivables reaches the level of profitability and profitable activity of the enterprise. Accounts receivable leaves a lot of producers on the part of domestic and foreign scholars who need to successfully manage receivables, but it is clear that the types of operations and production procedures in the survey. To this day, there are indeed many pressing unresolved issues that exist with business receivables.

Therefore, the problem of effective management of receivables comes to the fore. The need for theoretical justification and development of a system of information support for receivables management of the enterprise led to the choice of the topic of the article and its relevance.

The article examines the current problems of accounting for receivables at the enterprise, analyzes the status and dynamics of receivables LLC "Podillya Kabel 1", studies the world experience of accounting for receivables, identifies areas for improving its management. Accounts receivable is one of the main assets of the enterprise, information about its size, condition and maturity is important in making management decisions. After all, effective management of receivables can increase the level of profitability and profitability of the enterprise. Accounts receivable as an object of accounting is of great interest to domestic and foreign scholars, because for effective management of receivables it is necessary to know its types, types of operations and the order of reflection in accounting. To date, there are many current unresolved issues related to accounting for receivables. Therefore, the problem of effective management of receivables comes to the fore. The need for theoretical justification and development of a system of information support for receivables management of the enterprise led to the choice of research topic and its relevance.

Keywords: debtors, working capital, receivables, information model, management system, accounting and analytical model.

Постановка проблеми. Дебіторська заборгованість є одним з основних активів підприємства, інформація про її розмір, стан та строки погашення є важливою у прийнятті управлінських рішень. Адже, ефективне управління дебіторською заборгованістю здатне підвищити рівень рентабельності та прибутковості підприємства. Дебіторська заборгованість як об'єкт бухгалтерського обліку викликає немалий інтерес зі сторони вітчизняних та зарубіжних науковців, адже для ефективного управління дебіторською заборгованістю необхідно знати її види, типи операцій та порядок відображення в обліку. Донині існує чимало актуальних нерозв'язаних питань, пов'язаних з обліком дебіторської заборгованості.

Тому проблема ефективного управління дебіторською заборгованістю виходить на перший план. Необхідність теоретичного обґрунтування й розробки системи інформаційного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства зумовили вибір теми статті та її актуальність.

Аналіз основних досліджень. Питання обліку, аналізу та управління дебіторською заборгованістю підприємства розкрито у працях багатьох вітчизняних науковців та практиків, таких як Ф.Ф. Бутинець, М.Д. Білик, Н.В. Бондарчук, І.А. Воляннюк, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлюк, Т.М. Мараховська, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, Л.В. Черненко, В.О. Шевчук, та інших.

Проведене дослідження наукових праць провідних вчених-економістів та практики господарської діяльності свідчить про те, що окремі теоретичні положення щодо трактування дебіторської заборгованості є дискусійними, а низка важливих аспектів визнання, оцінки, методики їх обліку та аналізу потребують уточнення та подальшого вдосконалення.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження проблематики управління дебіторською заборгованістю на підприємстві та визначення напрямків її оптимізації та удосконалення контролю за її станом та динамікою.

Виклад основного матеріалу. Управління підприємством відображає сукупність взаємопов'язаних процесів планування, організації, мотивації та контролю, які забезпечують формування та досягнення цілей підприємства.

На основі проведеного аналізу наукових праць і літературних джерел можна виділити найбільш актуальні проблеми обліку та управління дебіторською заборгованістю, а саме:

1. Проблема організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її місце в обліковій політиці.

2. Проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості.

3. Проблема формування та обліку резерву сумнівних боргів.

4. Проблема відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку.

5. Проблема проведення аналізу розрахунків з покупцями та замовниками за наявних методик.

Провівши дослідження праць вітчизняних науковців [1, 2] можна узагальнити складові елементи моделі управління дебіторською заборгованістю:

– статичний аналіз фінансової інформації щодо дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання, інтерпретація значень основних фінансових показників та коефіцієнтів, що використовуються для такого аналізу;

– динамічний (трендовий) аналіз та оцінка тенденцій розвитку ситуації з погашенням контрагентами дебіторської заборгованості;

– обґрунтування оптимального терміну надання відстрочки оплати рахунків покупцями;

– рефінансування дебіторської заборгованості підприємства (використання обліку векселів, факторингу та форфейтингу боргових вимог підприємства до третіх осіб для покриття поточної потреби у капіталі);

– контроль простроченої дебіторської заборгованості та попередження формування безнадійної заборгованості тощо.

Структура дебіторської впливає на рух обігових коштів. Оптимізація використання та розподілу обігових коштів можлива шляхом визначення важелів впливу факторів на величини дебіторської та кредиторської заборгованості. Тому ефективне управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на сьогоднішній день є першочерговою і актуальною задачею для усіх підприємств.

Важливим об'єктом контролю та управління дебіторська заборгованість є і в ТОВ «Поділля Кабель». ТОВ «Поділля Кабель» засновано групою фахівців енергетиків 21 березня 1997 року. Першочергова мета створення підприємства – задоволення потреб Хмельницького регіону в постачаннях електротехнічної та світлотехнічної продукції. За 15 років роботи ТОВ «Поділля Кабель» створило свою виробничу базу з офісом, складами, транспортним відділом, меблевим цехом, електромонтажним ділянкою, фірмовим магазином, відкрито філію в Тернополі, СТО «Гараж», ведеться робота зі створення мережі регіональних представництв по Південно-Західним областям регіону.

На сьогодні підприємство ТОВ «Поділля Кабель-1» є лідером ринку електротехніки м. Хмельницький і області, постачальником більше 25000 найменувань продукції різного призначення, при цьому асортимент продукції постійно збільшується.

Послугами ТОВ «Поділля Кабель-1» користуються промислові, ремонтні, транспортні, будівельні, сільськогосподарські підприємства, приватні підприємці, населення.

ТОВ «Поділля Кабель-1» має свою облікову політику, яка розробляється самостійно, згідно з чинним законодавством. На виконання вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р., Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в товаристві створено Наказ про облікову політику підприємства.

Щодо дебіторської заборгованості в Наказі про облікову політику підприємства вказано наступні елементи:

1) розрахунки з покупцями і постачальниками вести в розрізі контрагентів за договорами;

2) для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності проводити інвентаризацію активів і зобов'язань відповідно до Інструкції № 69;

3) для створення резерву сумнівних боргів застосовувати метод абсолютної суми сумнівної заборгованості;

4) аналіз платоспроможності окремих дебіторів проводити в межах щорічної інвентаризації попередні складання фінансової звітності.

Станом на 01.01.2019р. в ТОВ «Поділля Кабель-1» на балансі обліковують наступну дебіторську заборгованість:

1) заборгованість покупців і замовників – 729723,53 грн;

2) розрахунки за виданими авансами – 346825,75 грн;

3) розрахунки з підзвітними особами – 18016,49 грн.

Одним з важливих моментів в управлінні оборотним капіталом є визначення співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованостями. У світовій обліково-аналітичній практиці порівняння дебіторської і кредиторської заборгованості – звичайний і досить розповсюджений аналітичний прийом.

У процесі дослідження аналізу дебіторсько-кредиторської заборгованості доцільно провести економічний аналіз ліквідності активів за строком реалізації.

Використовуючи дані фінансової звітності ТОВ «Поділля Кабель-1» за 2016–2018 роки проведемо аналіз ліквідності підприємства та оформимо у вигляді табл. 1.

Таблиця 1

Оцінка ліквідності ТОВ «Поділля Кабель-1» за 2016–2018 рр.

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення	
				2017-2016 рр.	2018-2017 рр.
Коефіцієнт загальної ліквідності	5,09	4,79	4,13	-0,3	-0,66
Коефіцієнт поточної (швидкої) ліквідності	1,80	1,66	1,06	-0,14	-0,6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,95	0,89	0,41	-0,06	0,48

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи показники ТОВ «Поділля Кабель-1», слід відмітити, що спостерігається в динаміці зменшення усіх коефіцієнтів. Але разом з цим, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт поточної (швидкої) ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності за останній період відповідають нормативним значенням.

Необхідно зазначити, що значний вплив на ліквідність підприємства мають великі залишки запасів та грошових коштів, що є позитивним для підприємства.

Аналіз дебіторської заборгованості необхідно також проводити за наступними основними напрямками: структура оборотних активів і питома вага в ній дебіторської заборгованості; середній період погашення дебіторської заборгованості; структура дебіторської заборгованості тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Склад та структура дебіторської заборгованості ТОВ «Поділля Кабель-1»

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2017-2016 рр.	Відхилення 2018-2017 рр.
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	457,6	699,9	733,0	+242,3	+33,1
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	23,3	29,8	30,9	+6,5	+1,1
Інша поточна заборгованість	724,5	401,4	346,8	-323,1	-54,6
Усього:	1205,4	1131,1	1110,7	-74,3	-20,4

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи дані табл. 2, можна зробити висновок про те, що дебіторська заборгованість займає досить значну частку в структурі оборотних засобів ТОВ «Поділля Кабель-1». Найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості підприємства протягом періоду, що аналізується, займає дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги: у 2017 р. порівняно з 2016 р. спостерігається її збільшення на 242,3 тис. грн та у 2018 р. порівняно з 2017 р. зростання на 33,1 тис. грн, що є негативною тенденцією.

Щодо дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги, то слід відмітити, що усі підприємства зацікавлені продавати товари покупцям і замовникам, які своєчасно оплачують рахунки, незалежно від контролюючих заходів, розроблених підприємством з метою запобігання збутові продукції неплатоспроможним покупцям.

Тому керівництву ТОВ «Поділля Кабель-1» необхідно здійснювати ранжування цієї заборгованості за термінами оплати рахунків, що допоможе раціонально керувати дебіторською заборгованістю й усіма розрахунковими операціями.

Що стосується дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, то порівняно з 2017 р. з 2016 р. відбулось її збільшення на 6,5 тис. грн, а в 2018 році порівняно з 2017 роком – на 1,1 тис. грн, що є негативною тенденцією для ТОВ «Поділля Кабель-1».

Інша поточна дебіторська заборгованість, у свою чергу, зменшилась: у 2017 р. порівняно з 2016 р. – на 323,1 тис. грн, у 2018 р. порівняно з 2017 р. – на 54,6 тис. грн, що є позитивним.

На основі даних фінансово-господарської діяльності ТОВ «Поділля Кабель-1» проведемо аналіз оборотності дебіторської заборгованості та аналітичні дані оформимо у вигляді табл. 3.

Таблиця 3

Аналіз оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «Поділля Кабель-1»

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	39	41	52
Тривалість погашення дебіторської заборгованості, днів	9	8	7
Відношення середньої величини дебіторської заборгованості до чистого прибутку	3	3	4
Частка сумнівної заборгованості в загальному обсязі заборгованості, %	15,5	17,3	28,2

Джерело: розраховано автором

За даними проведених розрахунків можна зробити висновки, що стан розрахунків з дебіторами був найгіршим у 2016 році. Середній строк погашення дебіторської заборгованості становив 9 днів і був найвищим за весь період, що досліджується. Протягом трьох років частка сумнівної дебіторської заборгованості збільшувалась, і в 2018 році склала 28,2% від загальної величини дебіторської заборгованості. Крім того, збільшення частки дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних засобів може призвести до зниження ліквідності оборотних активів і, відповідно, до погіршення фінансового стану підприємств.

Для вирішення проблем, з якими зустрічається керівництво ТОВ «Поділля Кабель-1», доречно використати найкращі доробки щодо організації обліку дебіторської заборгованості в зарубіжних країнах

Розглянемо особливості обліку дебіторської заборгованості в деяких країнах світу (табл. 4) [3].

В балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку, дебіторська заборгованість класифікується на:

- рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованості, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту ("відкритий рахунок") продавцем покупцю;
- за нормальних умов кошти по рахунку повинні бути отримані протягом 30–60 днів;
- векселі до отримання;
- дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією.

Таблиця 4

Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості

Облік дебіторської заборгованості	Україна	США	Країни ОАЕ	Естонія
Поняття	Дебіторська заборгованість компанії – зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, з виплати грошей за продані товари, продукцію, виконані роботи чи надані послуги			
Класифікація	Безнадійна, довгострокова, поточна	Поточна, непоточна (довгострокова), безнадійна	Середньострокова, довгострокова	Поточна, довгострокова
Класифікація заборгованості по відношенню відображення в звітах компаній	1) дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги; 2) інша дебіторська заборгованість	1) рахунки до отримання; 2) векселі до отримання; 3) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією		1) рахунки до отримання; 2) векселі до отримання; 3) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією; 4) дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств; 5) дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств; 6) розрахунки з акціонерами; 7) інша короткострокова дебіторська заборгованість

Джерело: [3]

В естонському балансі відображається також дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств; дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств; розрахунки з акціонерами; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Порядок розташування різних груп дебіторської заборгованості у балансі і ступінь деталізації цих статей у країнах, де не затверджуються типові форми звітності, підприємство визначає самостійно залежно від кількісних і якісних її характеристик [4].

Можна зробити наступні висновки про те, що поняття дебіторської заборгованості в усіх країнах світу однакове, а саме дебіторська заборгованість визначається як заборгованість покупців та замовників перед постачальниками. В свою чергу, класифікація дебіторської заборгованості здійснюється в основному за строками виникнення.

Зазначимо, що в Естонії сума сумнівного боргу списується на витрати не залежно від того, застосовні до неї заходи зі стягнення чи ні. В більшості країн англо-американської системи, крім резерву по сумнівних боргах, компанії можуть створювати інші види резервів, зокрема, резерв на покриття повернень товарів та знижок.

В Україні існує чітка регламентація рахунків бухгалтерського обліку, що дає змогу чітко на всіх підприємствах країни визначити суму заборгованості покупців та замовників, що не можна сказати про США та Естонію, де підприємства самостійно розробляють плани рахунків [3].

Отже, в кожній країні є свої підходи до методології обліку, що викликає певні особливості в організації обліку дебіторської заборгованості, тому вітчизняним підприємствам необхідно вивчати досвід провідних країн, але враховувати особливості економіки України та розвитку вітчизняних підприємств.

Узагальнивши матеріали науковців [1, 2] було систематизовано основні характеристики процесу управління дебіторською заборгованістю підприємства (табл. 5).

У свою чергу, основними прийомами управління дебіторською та кредиторською заборгованістю є [5] аналіз замовлень, оформлення розрахунків і встановлення характеру дебіторської та кредиторської

заборгованості; аналіз заборгованості за видами продукції для визначення невігідних із позиції інкасації товарів; оцінка реальної вартості наявної дебіторської та кредиторської заборгованості; зменшення дебіторської заборгованості на суму безнадійних боргів; контроль за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості; визначення конкретних розмірів знижок за дострокової оплати; оцінка можливості факторингу – продажу дебіторської заборгованості.

Таблиця 5

Основні характеристики процесу управління заборгованостями підприємства

Характеристики	Управління дебіторською та кредиторською заборгованостями
Об'єкт	Економічні відносини з контрагентами у процесі поточної діяльності із приводу надання та отримання відстрочок платежу за товарними і розрахунковими операціями
Суб'єкт	Фінансові менеджери
Основні (базові, стратегічні) цілі	Оптимізація прибутку (операційного) і розміру вільних коштів
Інструменти реалізації	Політика управління фінансовими (грошовими) потоками
Принципи	Системність, комплексність, ясність і прозорість відносин, маневреність, відповідальність, погодженість
Етапи	Залучення, формування, інкасація, рефінансування
Методи	Аналітичні, планування, бюджетування, синхронізації

Джерело: [1, 2]

Висновки. Отже, основними умовами впровадження ефективного управління дебіторською заборгованістю мають стати забезпечення безперервної роботи підприємства; зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування; прискорення обігу оборотних активів; максимізація прибутку підприємства за збереження ліквідності; підвищення рівня фінансової безпеки підприємства.

Література

1. Іванілов О.С. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства / О.С. Іванілов // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1 (67). – С. 156 – 163.
2. Купріна Н.М. Облік дебіторської заборгованості з позиції концепції збереження капіталу / Н.М. Купріна // Наукові праці Кіровоград. нац. техн. ун-ту Економічні науки : зб. наук. пр. – Кіровоград, 2010. – Вип. 16, ч. 1. – С. 190–193.
3. Василюк М.М. Механізм управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання / М.М. Василюк // Вісник Прикарпатського університету. – 2009. – № 7. – С. 35.
4. Бенько М.М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : монографія / М.М. Бенько. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 336 с.
5. Момот Т. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т. Момот // Бізнес інформ. – 2003. – № 11-12. – С. 97–99.

References

1. Ivanilov O.S. Mekhanizm upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva / O.S. Ivanilov // Aktualni problemy ekonomiky. – 2007. – № 1 (67). – S. 156 – 163.
2. Kuprina N.M. Oblik debitorskoi zaborhovanosti z pozytsii kontseptsii zberezhennia kapitalu / N.M. Kuprina // Naukovi pratsi Kirovohrad. nats. tekhn. un-tu Ekonomichni nauky : zb. nauk. pr. – Kirovohrad, 2010. – Vyp. 16, ch. 1. – S. 190–193.
3. Vasyliuk M.M. Mekhanizm upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu v suchasnykh umovakh hospodariuvannia / M.M. Vasyliuk // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. – 2009. – № 7. – S. 35.
4. Benko M.M. Informatsiini systemy i tekhnolohii v bukhgalterskomu obliku : monohrafiia / M.M. Benko. – Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2010. – 336 s.
5. Momot T. Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva / T. Momot // Biznens inform. – 2003. – № 11-12. – S. 97–99.

Рецензія/Peer review : 12.02.2020

Надрукована/Printed : 11.03.2020